

Сутність і структура професійної компетентності майбутніх перекладачів

У статті висвітлюється поняття компетентності та компетенції, розглядається проблема формування професійної компетентності майбутніх перекладачів. Представлено компоненти професійної компетентності. Розкрито ключові компетенції студентів.

Ключові слова: компетентність, компетенція, структура, компоненти професійної компетентності, функції перекладача.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Важливим завданням вищої освіти є підвищення рівня професійної підготовки фахівців. Активізація міжнародних відносин України, потреба в здійсненні оперативної комунікації між групами, співтовариствами та окремими людьми; зростання значення інтелектуальної праці, використання глобальних інформаційних ресурсів актуалізує таке важливе питання, як формування загальної культури, ерудиції, компетентностей особистості майбутнього перекладача. Розв'язання цієї проблеми пов'язане з такими важливими науковими завданнями, як забезпечення ефективності функціонування системи вищої освіти України в контексті Болонського освітнього простору, впровадження європейських стандартів оцінки якості підготовки бакалаврів та магістрів, підвищення конкурентоспроможності й мобільності майбутніх фахівців.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Аналіз праць науковців (О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторський, М. Чошанов) свідчить, що питання професійного формування перекладачів розглядається крізь призму компетентнісної парадигми. Так, науковцями досліджується система компетентностей учнів (О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко), сутність, структура та диференціація понять „компетенція” і „компетентність” (А. Хуторський, М. Чошанов), засоби формування різних видів компетентностей: соціально-професійної (І. Зимняя), соціокультурної (Т. Колодько), соціально-психологічної (Л. Лепіхова), професійної (А. Маркова, Г. Мельниченко).

Формулювання цілей статті... Метою нашої статті є визначення сутності і структури професійної компетентності майбутніх перекладачів та компоненти її формування у студентів.

Для досягнення цієї мети ми сформулювали наступні завдання: дати визначення і структурно окреслити поняття компетентності; проаналізувати та визначити структурні компоненти професійної компетентності перекладача.

З огляду на це актуальність статті визначається постійно зростаючими професійними вимогами до сучасного перекладача; необхідністю створення методологічної бази, що включає засоби ефективного формування професійної компетентності майбутніх перекладачів в умовах модернізації сучасної освіти.

Наукова новизна публікації полягає у визначенні поняття професійної компетентності перекладача та встановленні основних структурних компонентів.

Відповідно до мети і завдань нашого дослідження дана стаття присвячена дослідженню проблеми формування професійної компетентності майбутніх перекладачів. Вивчення даної проблеми здійснюється на основі філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної літератури.

Виклад основного матеріалу... Ключовим поняттям нашого дослідження є поняття „професійна компетентність перекладача”. Беручи до уваги той факт, що в спеціалізованій літературі поняття „компетентність” трактується неоднозначно, вважаємо за доцільне, насамперед, дати визначення цього поняття, прослідкувавши його еволюцію та розвиток.

Термін компетентність є похідним від слова „компетентний”. Словник іноземних слів трактує поняття „компетентний” (лат. *competency* – відповідний, здатний) як знаючий у певній області. У тлумачних словниках компетентність визначають як поінформованість, ерудованість [2, с.195].

Запровадження самого терміна „компетентність” пов'язують з ім'ям вченого О. Хабермаса, який використав це поняття як соціологічний термін у контексті теорії мовної комунікації. Надалі в різних наукових працях поняття „компетентність” розглядається як сукупність фахових, професійних якостей, властивих фахівцеві, рівня яких повинен досягти кожен індивід, що опановує професією [1, с.34]. Отже компетентність розуміється як атрибут професіоналізму.

Наприкінці 1980-х років термін „компетентність” розглядається як один з основних компонентів особистості або сукупність відомих властивостей особистості, що зумовлюють успіх у вирішенні основних завдань, що зустрічаються під час діяльності людини (М. Альберт, А. Омарів).

Оскільки в педагогічній літературі одним з найбільш дискусійних залишається питання стосовно розмежування понять „компетенція” і „компетентність”, цілком слушним видається наукова позиція А. Хуторського, який досліджує проблеми формування ключових освітніх компетенцій та пропонує розглядати сутність останньої як „заданої соціальної вимоги (норми) до освітньої підготовки учня, необхідної для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері життєдіяльності” [10, с.111]. Отже,

компетенція – це вимога, зовнішня по відношенню до учня. Поряд з цим, компетентність розкривається науковцем як внутрішня якість учня; це є „володіння... учнем відповідною компетенцією, що включає його особистісне ставлення до неї та предмета діяльності. Компетентність – особистісна якість (сукупність якостей), що вже склалася...” [10, с.112]. Найбільшого поширення в науковій літературі набуло визначення компетентності С. Гончаренка як „сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію” [6, с.149].

На основі вивчення наукових позицій О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторського, М. Чошанова можемо представити загальний перелік компетентностей, що розглядаються у педагогічній науці як цілі загальноосвітньої та професійної підготовки майбутнього фахівця, а саме: науково-пізнавальна, саморозвиток, професійна, комунікативна, полікультурна, соціальна, інформаційно-технологічна. М. Чошанов, розкриваючи структуру поняття „компетентність”, підкреслює першочерговість визначення таких її складових, як мобільність знання (не лише досконале володіння певною інформацією, а також готовність до її актуалізації та використання при вирішенні проблем), гнучкість методу (застосування оптимального методу розв’язання проблеми), критичність мислення (аргументований вибір найбільш ефективного засобу вирішення проблеми).

Проведене нами дослідження різних наукових позицій з проблем визначення та побудови того чи іншого виду компетентностей фахівця (етнокультурної (О. Гуренко), комунікативної (Н. Завініченко), соціально-професійної (І. Зимня), соціокультурної (Т. Колодько), соціально-психологічної (Л. Лепіхова), психолого-педагогічної (М. Лук’янова), професійної (А. Маркова, Г. Мельниченко), соціальної (А. Мудрик), прогностичної (А. Присяжна) дозволяє окреслити структурні компоненти такого феномена, як „компетентність”:

- гностичний компонент, який передбачає володіння певною сукупністю знань, що актуалізуються у професійній діяльності в межах тієї чи іншої компетентності;
- інформаційно-опанувальний, який виявляється у вміннях накопичувати, обробляти та втілювати відповідно до власної концепції всю необхідну інформацію;
- процесуальний компонент, що містить вміння практичної реалізації свого задуму, ідеї, проекту, впровадження авторських технологій, розв’язання професійних задач, самовтілення у продукті своєї праці;
- інтерактивний компонент, що спрямований на встановлення позитивної соціальної взаємодії з метою вирішення професійних завдань;
- особистісний, який орієнтований на оволодіння та виявлення у професійній діяльності соціально доцільних норм, цінностей, мотивів.

З огляду на структурні компоненти, можемо зробити висновок, що: компетентність є здатність успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання.

Кожна компетентність побудована на поєднанні взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінки, знань та вмінь, всього того, що спонукає до дії [12, с.6]. Компетентність формують знання; пізнавальні вміння і навички; практичні вміння і навички; ставлення до предмета діяльності; емоції; цінності та етичні норми; мотивація.

В останні роки проблема компетентності набуває нового звучання. Багато вчених говорять вже не просто про компетентність, а про професійну компетентність, як показник відповідності фахівця вимогам професійного спрямування (Л. Г. Антропова, А. С. Белкін, Є. Ф. Зеєр, М. К. Молчанов та ін.).

В. Р. Веснін дає таке визначення професійної компетентності: здатність працівника безпомилково виконувати свої функції в будь – яких умовах [3, с.90]. Л. К. Маркова професійну компетентність представляє як систему, структурними компонентами якої є: професійні знання, уміння; навички, психологічні позиції, особистісні особливості, що забезпечують повне оволодіння професією [7, с.9].

Б. С. Гершунський під професійною компетентністю розуміє „рівень власної професійної освіти, досвід й індивідуальні здібності людини, її прагнення до безперервної самоосвіти і самовдосконалення, творче відношення до справи” [4, с.192]. Вчений наголошує на тому, що професійно компетентна людина повинна бути лише в обмеженій сфері трудової діяльності. В іншому випадку, коли вона реалізує свою індивідуальність і творчий потенціал у декількох видах діяльності, то мова буде йти не про професійну компетентність, а про загальну обдарованість особистості [4, с.64-65]. Ми поділяємо цю точку зору, й слідом за Б. С. Гершунським акцентуємо факт приналежності професійної компетентності лише одній сфері професійної діяльності, а саме професійної діяльності перекладача.

Професійна діяльність перекладача носить комунікативний характер і розглядається як особливий вид мовної діяльності, спрямований на реалізацію завдань міжмовної комунікації (В. Т. Гак, Х. Фермеєр та ін.). Із вищезазначеного можна зрозуміти, що ядром професійної діяльності перекладача є вербальна (усна й письмова) і невербальна комунікація, що має професійний характер.

Л. К. Латишев вважає, що професійна перекладацька комунікація містить у собі в однаковій мірі мовну, культурну, особистісну, психологічну взаємодію. У загальному вигляді професійна

компетентність перекладача характеризується як певна кількість знань, умінь, навичок, якостей та інших особистісних характеристик, необхідних перекладачеві для успішного виконання своєї професійної діяльності. Як відзначає Р. К. Мін'яр-Белоручев, „компетентність перекладача, насамперед, визначає знання двох мов і вільне володіння ними” [8, с.11]. Науковець включає в професійну компетентність перекладача володіння мовленнєвою, мовною компетентністю, а також володіння навичками перекладу, ораторської мови і літературним талантом.

Підсумовуючи вищевикладене, можемо визначити компонентний склад професійної компетентності майбутніх перекладачів. Перш за все – це лінгвістична компетенція, яка представляє собою знання, уміння і навички у сфері вербальних і невербальних засобів, необхідних для розуміння чужих і створення власних моделей мовної поведінки, що відповідає сфері професійного спілкування. Лінгвістична компетенція представлена нами в єдності дискурсивного й технічного компонентів. Дискурсивний компонент включає всі аспекти володіння іноземною мовою. Технічна складова являє собою сукупність знань, умінь, навичок, особистісних характеристик і уявлень перекладача про суть перекладу. Однак володіння тільки лінгвістичною компетенцією - це лише одна з умов успішної діяльності перекладача.

Мова відображає національне бачення навколишнього світу, її своєрідність пов'язана з географічним положенням країни, історією, релігією, традиціями і звичаями. Тому важливу роль у структурі професійної компетентності перекладача відіграє наступна її складова – соціокультурна компетентність (Є. Н. Сафонова). У структуру соціокультурної компетенції ми включаємо країнознавчий компонент (уявлення про національне надбання) і загальнокультурний компонент (уявлення про національний менталітет).

Здійснюючи професійну комунікацію, перекладач змушений долати не тільки лінгвістичні і соціокультурні бар'єри, але й психологічні, наявність яких сковує його творчу активність. Так, про чисельні психологічні складнощі в процесі перекладу, що перешкоджають виконанню перекладацьких функцій, пишуть В.Н. Комісарів, М.Я. Цвіллінг, Гаррі Обстер та ін. М.Я. Цвіллінг справедливо відзначає, що перекладач часто працює в умовах недостатньої поінформованості, дефіциту вихідної інформації і браком часу. Також він повинен справлятися із численними бар'єрами різного характеру. В нього повинна виробитись конструктивна реакція на невдачі, уміння аналізувати свої і чужі помилки. Щоб уникати негативних наслідків, перекладачеві потрібно творчо підходити до своєї справи [11, с.133].

Таким чином, з огляду на те, що перекладач вступає у психологічну взаємодію із двома і більше людьми, виробляючи єдину стратегію сприйняття та розуміння іншої людини (А. П. Чужакін), що впливає на результат діяльності, у структурі професійної компетентності перекладача ми виділяємо третю складову – психологічну компетенцію, під якою, слідом за Ю. М. Жуковим, Л. А. Петровською, М. Я. Цвіллінгом, розуміємо сукупність знань, умінь та характерних рис необхідних для ефективної комунікативної дії в певному колі професійних ситуацій [5, с. 7]. Психологічна компетенція представлена двома компонентами: перцептивним та інтерактивним.

Перцептивний компонент психологічної компетенції являє собою систему внутрішніх ресурсів, що дозволяють фахівцеві „володіти собою” у тій або іншій ситуації професійної діяльності, що забезпечують адекватне сприйняття й інтерпретацію інформації. Інтерактивний компонент психологічної компетенції являє собою систему внутрішніх ресурсів, що дозволяють фахівцеві контролювати ситуацію професійного спілкування, також він визначається як правила підтримки контакту із співрозмовником (Д. Хаймс).

Ю. М. Жуков вважає, що дані правила регулюють комунікативну поведінку і діляться на три групи: 1) правила комунікативного етикету; 2) правила узгодження комунікативного впливу; 3) правила власного представлення [5, с.77]. Кожна група правил має своє призначення: правила першої групи гарантують статус повноправного учасника комунікації; правила другої групи визначають тип спілкування; правила третьої групи забезпечують індивідуальний успіх учасників спілкування.

Четвертим елементом у структурі професійної компетентності перекладача є інформаційно-технологічна компетенція, яка представлена аналітичним і комп'ютерним компонентами.

Аналітичний компонент інформаційно-технологічної компетенції перекладача включає знання й уміння, що стосуються роботи із професійно важливою інформацією. В основу даного компонента входять володіння основами аналітичної обробки інформації; уміння працювати з різною інформацією; знання особливостей професійної діяльності; здатність ефективно використовувати інформацію. У комп'ютерний компонент інформаційно-технологічної компетенції варто включати конкретні навички із використання сучасних технічних засобів, здатність використовувати у своїй діяльності інформаційно-комунікаційні технології, уміння застосовувати їх як для автоматизації перекладацьких операцій, так і у ситуаціях, що вимагають нетрадиційного творчого підходу.

Володіння новітніми інформаційними технологіями є важливою складовою загальної культури сучасного перекладача. У зв'язку з чим така компетенція, як інформаційно-технологічна, набуває першочергового значення. Саме ця компетенція розширює професійні можливості майбутнього перекладача, відкриває йому доступ до найсучасніших моделей ефективної діяльності.

У педагогічних джерелах (О. Матвієнко) інформаційно-технологічна компетенція висвітлюється як інтегрована здатність людини, що ґрунтується на особистісному гуманістичному підході до процесів інформатизації суспільства. Ця компетенція передбачає внутрішнє оперування інтелектуальними та технологічними вміннями інформаційної взаємодії, та проявляється вона в освоєнні інформаційного простору суспільства з використанням нових інформаційних технологій.

Принципово важливими ознаками інформаційно-технологічної компетенції, що характеризують її як ключову, виступають:

- сприяння доступу фахівця до електронних носіїв інформації, озброєння його сучасними технологіями, проектування та втілення найбільш ефективних варіантів розв'язання завдань;
- можливість застосування знань та вмінь, що входять до цієї компетентності у будь-якій сфері життєдіяльності майбутнього перекладача;
- активізація аналітичного, критичного, рефлексивного мислення (при аналізі інформації) у конструюванні власних варіантів перекладу тексту, розвиток духовної, інтелектуальної, емоційно-мотиваційної сфер особистості через забезпечення доступу до найновітніших досягнень світової культури, а також активізація розвитку інших ключових компетентностей шляхом залучення студента до прогресивних надбань філологічної науки, представлених на електронних носіях, у мережі Інтернет тощо.

Висновки... Підсумовуючи сказане, ми вважаємо, що професійна компетентність перекладача – це інтегративна характеристика особистості фахівця, що включає лінгвістичну, соціокультурну, психологічну та інформаційно-технічну компетенції, що дозволяє перекладачеві ефективно здійснювати свою професійну діяльність. В сучасному світі роль перекладача стає відповідальнішою і вагомішою, тому що з посередника, який задовольняє зовнішню потребу в спілкуванні між людьми, розділених мовно-етнічними бар'єрами, він перетворюється у спеціаліста в галузі міжкультурного спілкування, що забезпечує інформаційну діяльність суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Брунер Дж. Психология познания / Дж. Брунер. – М. : Прогресс, 1989. – 412 с.
2. Васюкова И. А. Словарь иностранных слов / И. А. Васюкова. – М. : АСТ-ПРЕСС, 2000. – 640 с.
3. Веснин В. Р. Практический менеджмент персонала : пособ. по кадровой работе / В. Р. Веснин. – М. : Юристъ 1998. – 59 с.
4. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века: в поисках практико-ориентированных образовательных концепций / Б. С. Гершунский. – М. : Совершенство, 1998. 608 с.
5. Жуков Ю. М. Диагностика и развитие компетентности в общении : практ. пособ. / Жуков Ю. М., Петровская Л. А., Растянкин П. В. – М., 1991. – 96 с.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики : [кол. моногр.] / [Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І., Овчарук О. В., Паращенко Л. І., Пометун О. І., Савченко О. Я., Трубочева С. Е. / під заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
7. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М., 1996. – 308 с.
8. Миньян-Белоручев Р. К. Как стать переводчиком? / Р. К. Миньян-Белоручев. – М. : Готика, 2000. – 176 с.
9. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
10. Цвиллинг М. Я. Требования к личности устного переводчика и проблемы профессиональной подготовки / М. Я. Цвиллинг // Перевод и лингвистика текста : сб. ст. – М., 1994. – С. 128-135.
11. Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft) // Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.kaapeli.fi/~vsy/ea/ea/policy/b/DeSeCo.doc.

Аннотация

Е.В.Долинский

Сущность и структура профессиональной компетентности будущих переводчиков

Статья раскрывает понятия „компетентность” и „компетенция”, рассматривает проблему формирования профессиональной компетентности будущих переводчиков. Представлены компоненты профессиональной компетентности, раскрыты ключевые компетенции студентов.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, структура, компоненты профессиональной компетентности, функции переводчика.

Summary

Ye.V.Dolyns'kyi

Essence and Structure of Professional Competence of the Future Interpreters

The article reveals the terms competency and competence, the problem of forming of professional competency of the future translators is studied. The components of professional competency are exposed. The basic competences of students are revealed.

Key words: competency, competence, structure, components of professional competency, functions of interpreter.

Дата надходження статті:

„16” лютого 2010 р.